

דף ג

'אלא מעתה לא תיהני לה אמלתרא דהא היכל אמלתרא היא ליה ואפילו הכי עשרים אמה הוא דגבוה...' – ואם היתה מועילה עשיית אמלתרא אף בגבוה יותר, ראוי היה להגביה פתח ההיכל יותר כדי לנאותו (עפ"י חדושי הר"ן ב).

וכע"ז בתוס' לעיל (ב: ד"ה אלא). והקשה הגרעק"א הלא כיון שהיו דלתות להיכל למה לא עשו הפתח גדול יותר. ושמו"ל (וכ"כ בחזו"א ובשפ"א ובאבני נזר או"ח רעג, ט–י בסגנונות דומים) שהואיל ונאמר 'פתח אהל מועד' משמע שצריך לדין 'פתח' בשעת שחיטת הקרבן, ומוזה למדנו שאעפ"י שהדלתות נעולות בלילה, צריך כן דין 'פתח' דוקא כמו אילו לא היו דלתות הראויות להינעל [ונראה שזה באור הילפותא שצריך דלתות פתוחות בשעת שחיטת הקרבן, משום שצריך 'פתח' ולא 'מחיצה' וזה מתקיים רק אם הדין אוסר לנעול כעת, שזה עצמו מחשיב הדלתות כמי שאינן]. ועל כן צריך לתנאי דין 'פתח' אעפ"י שיש דלתות הננעלות בלילה – הלכך לא היה הפתח מוגבה למעלה מכ'.

'והאי מאי קושיא, די למא תבנית היכל כתבנית אולם'. לשון 'דילמא' לאו דוקא, שמשום 'דילמא' אין לעשות תיובתא על דברי רב, אלא שכך קבלו במסורת שתבנית היכל כתבנית אולם. ומצינו כיוצא בזה בתלמוד (עפ"י ריטב"א ור"ן).

זוהי אמלתרא מתניתא ותיקשי לרב...'. לא תרצו 'רב תנא ופליג', משום שאין מתרצים כן אלא כשלא אפשר אחרת, וכל שכן כאן שרב בא רק להעמיד המשנה בטעם מסוים (עפ"י ריטב"א).

(ע"ב) 'זרבא משמיה דרב נחמן אמר: כל אמות באמה בת ששה אלא הללו שוחקות והללו עצבות'. על רבא לא הקשו כל אותן קושיות דלעיל; יש אומרים שגם לשיטתו צריך לתרץ 'רוב אמות', ולעולם הולכים לחומרא לשער בעצבות או בשוחקות (עפ"י רז"ה. וכן דעת הרמב"ם שבת יז, לו ועוד ראשונים, וכן נפסק בשו"ע שסג, כו).

ויש אומרים שהואיל ולרבא השיעור הוא לעולם בששה טפחים, וההפרש הוא רק בין שוחקות לעצבות, קבעו חכמים לשער בכלאים בשוחקות ובסוכה ומבוי בעצבות בין לקולא בין לחומרא, שהשוו חכמים מידותיהם לילך אחר הרוב, ואף אם יוצאת מזה קולא במיעוט מקומות (עפ"י רשב"א).

לדעה זו צריך לומר שמעיקר הדין הן העצבות הן השוחקות בכלל 'אמה' שנתקבלה בהלכה, ונמסר הדין לחכמים והם קבעו לפי הרוב [ולפי"ז אם הוציא לרה"ר שרחבה ט"ז אמות עצבות, נראה שהייב חטאת ואין זה ספק חולין בעזרה. וכן נקט לעיקר באג"מ יו"ד סוס"י קז, אלא שהוא נקט מטעם שהאמה העצבת היא העיקרית, אך בדעת רשב"א אין לומר כן שהרי לדבריו אף לקולא פעמים ומודדים בשוחקות], שאם מעיקר ההלכה היה לשער כך או כך ואנו מסופקים בדבר, כיצד הקלו חכמים על דין תורה.

*

'... וכתב לי נאמן שמסר לו הרב"צ ידלר שליט"א, ממונה על תיקון עירובין בירושלים שגם הגרש"ס (הגאון ר' שמואל סלנט) זצ"ל זקן ההוראה של ירושלים היה מיקיל פרצה עד עשר אמות לחשוב הטפח 10 ס"מ כשלא היה אפשר לתקן, ואמנם היה מחמיר במקום דאפשר, למחשב הטפח 8 ס"מ, ואמנם זה שהיה מחמיר אין זו הוראה אלא מדה טובה ועין יפה, אבל זה שלא היה אוסר בשעה שלא היה אפשר לגדור [והיו אלפי רבבות ישראל מיקירי ירושלים נושאים

משא בחוצות ירושלים ע"פ הוראת רבם באין מוחה ומערער] זו היא עיקר הוראה כדעת הנו"ב והח"ס והרי מנהג ירושלים כמנהג חו"ל' (מתוך חזון איש אור"ח לט.ה). משמע שמצד הדין נקט החזו"א לחשב הטפח 10 ס"מ אף להקל. וכן כתב באגרת (קובץ אגרות ח"א קצד) שהאגודל 2.5 ס"מ 'להתיר אשת איש ולהוציא ממון' ודוקא לענין מידות שטח, אבל מידות נפח יש צד שאינם תלויים במדת האגודל בהכרח). ולפי זה מה שכתב (שם י ובמפתחות) שמקום הנקב בציצית 5 – 4 ס"מ (נ"א: 4 – 3.5) ס"מ סמוך לשפת הבגד, אינו מעיקר הדין אלא חומרא בעלמא, שהרי לשיטתו שפיר דמי לעשותו עד 7 ס"מ ויותר. וגם אם נחמיר כדעת הסוברים 'שלוש אצבעות' – אמרה קמיצה וזרת, די לעשות ב.6.5 ס"מ, שהרי רוחב האצבע חמישית הטפח (2 ס"מ לשיטתו) וזורת שישיתו (1.66) כדאמרינן במנחות מא: ורוחב האמה קרוב לרוחב הקמיצה.

דף ד

'אמר לך רבא: רשב"ג הא אתא לאשמועינן, אמת כלאים לא יצמצם'. נראה שלכך הוצרך רשב"ג לפרש דברי תנא קמא 'ובלבד שלא יהו מכוונות' שמשמע לפי פשוטו שלא יהיו מצומצמות אלא שוחקות, לכך אמר רשב"ג דוקא אמת כלאים לא יצמצם, ומה שאמר תנא קמא 'כל אמות שאמרו חכמים... ובלבד שלא יהו מכוונות' היינו שאין כל האמות שוות אלא הללו עצבות והללו שוחקות (עפ"י תורת חיים).

הקשה שם לפרש"י מה בא רשב"ג להשמיענו, הלא כיון שתנא קמא אמר יש מהן שוחקות ויש מהן עצבות, פשוט שבכלאים יש למדוד בשוחקות. ויתכן לומר שבא רשב"ג להשמיענו 'כל אמות שאמרו חכמים בכלאים לא יהו מצומצמות' – אף כשהדבר לקולא, וכדברי הרשב"א הנ"ל שלרובא קבעו חכמים לילך אחר הרוב בין לחומרא בין לקולא. ואולם בריטב"א לא משמע לפרש כן.

'אריך חטה ושערה וגו' ואמר רב חנן: כל הפסוק הזה לשיעורין נאמר...' פרש"י (בסוכה ה) שזהו שבחה של ארץ ישראל שהכתוב משתבח בה שגם בדברי תורה צריכים לשער בפירותיה. ויש מוסיפים שמשערים לפי גודל הפירות שבארץ ישראל דוקא (עפ"י רש"י ושפת אמת סוכה ה-ו. ואולם ממשנת כלים (יז, 1-ח) משמע לכאורה שמשערים בבינוני שבכלל המדינות. וכתב בשפת אמת שלפי המסקנא שהכתוב הזה אינו אלא אסמכתא, משערים בכל הפירות ולא באלו שבארץ ישראל דוקא).

'היה לבוש כליו... עד שישהה בכדי אכילת פרס, פת חטין ולא פת שעורין, מיסב ואוכל בליפתן'. יש אומרים ששיעור אכילת פרס לפי פת חטים אינו אמור אלא בבית המנוגע, אבל בשאר כל אכילות שבתורה, מצוות או איסורין, משערים ב'כדי אכילת פרס' של אותו המין שאוכל (ע' מגן אברהם פא סק"ב ופרי מגדים; מנחת חינוך שיג, ה ועוד). ואולם מדברי הפוסקים שקבעו זמן אכילת פרס בדקות (ע' במובא ביוסף דעת כריתות יג בפירוט) נראה שנקטו שלעולם משערים לפי אכילת פת חטים, מיסב ואוכל בליפתן (וכ"מ בחזון איש אור"ח סו"י לט).

(ע"ב) 'כל כלי בעלי בתים שיעורן כרימונים'. ההלכה הזו נאמרה בכלי [אפילו הוא מיוחד למשקים] שתשמישו הולך ונפחת על ידי הנקב ומך ערכו בעיני בני אדם אבל עדיין משתמשים בו – בזה השיעור